

رایزنی فرهنگی سفارت ج.ا.ایران
در فدراسیون روسیه

روسیه

بازتاب رویدادهای فرهنگی در فدراسیون روسیه

دی ماه ۱۴۰۱

شماره بیست و یک

دیپلماسی عمومی روسیه در خاورمیانه

گزارش تحلیلی

دیپلماسی عمومی روسیه در خاورمیانه

زهرا قیاسی

مقدمه

رویکرد روسیه در قبال مسائل خاورمیانه همیشه مشروط به وضعیت روابط مسکو با کشورهای غربی، به ویژه ایالات متحده بوده است. در واقع در جنگ سرد، اتحاد جماهیر شوروی بدون توجه به هزینه ها، از طریق متحدان و مشتریان خود با منافع غرب در منطقه مخالف بود. پس از فروپاشی و در دهه ۱۹۹۰ روسیه سعی کرد از تعاملات خود با کشورهای منطقه از نظر اقتصادی سود ببرد. اما رویکرد مسکو به خاورمیانه از زمان شوروی تا به امروز دستخوش تغییراتی اساسی شده است. از ایجاد مناطق نفوذ در راستای رویارویی با غرب (در دوره اتحادیه جماهیر شوروی) تا نگرشی صرفاً اقتصادی (در دهه ۱۹۹۰) تکامل یافته و در نهایت به دیدگاه عملگرایانه کنونی کرملین رسیده است. دیدگاه عملگرایانه در اصل تلفیقی از دو مرحله قبلی است، به طوری که خاورمیانه برای روسیه به عنوان سکوی پرشی برای مانورهای نظامی و سیاسی این کشور در رویارویی با غرب است و در عین حال به عنوان بازاری بالقوه و امیدوار کننده برای اقتصاد آسیب پذیر روسیه تلقی می‌شود. کارخانه‌های تسلیحاتی مدرن و صنعت هسته‌ای روسیه نیز امروزه به این منطقه به عنوان یک منبع مالی بالقوه و مکانی برای سرمایه‌گذاری‌های کلان نگاه می‌کنند. در دوران جنگ سرد، همکاری مسکو با برخی کشورهای عربی با منطبق مخالفت با غرب و ایده «ساخت سوسیالیسم در جهان در حال توسعه» بود. در اصل، کشورهای منطقه به دو بلوک غرب و شرق تقسیم می‌شدند. اتحاد جماهیر شوروی نظر مشتریان خود را هنگام فروش سلاح و تأمین مالی زیرساخت‌های آنها، عمدتاً از طریق وام جلب می‌نمود. در بسیاری از موارد نیز، واضح بود که وام‌ها بازپرداخت نمی‌شوند اما در منطق سردمداران شوروی اول سیاست و بعد اقتصاد حرف اول را می‌زد. امروزه روسیه سعی می‌کند در همه این زمینه‌ها تعاملات لازم را داشته باشد. برخلاف شوروی که از دسترسی به برخی بازارها مانند کشورهای ثروتمند عرب خلیج فارس محروم بود، روسیه امروز تلاش می‌کند تا با همه کشورهای منطقه که از توانایی‌های لازم اقتصادی و سیاسی برای پیشبرد اهداف کرملین برخوردارند، رابطه حسنه برقرار کند. این ادغام به ولادیمیر پوتین اجازه می‌دهد تا موضعی عملگرایانه در قبال مسائل منطقه‌ای اتخاذ کند. به عنوان مثال، روسیه ممکن است در سوریه با عربستان سعودی مخالفت کند، اما در زمینه انرژی و فروش تسلیحات به این کشور، همکاری‌های لازم را داشته باشد.

بازگشت روسیه به خاورمیانه

فدراسیون روسیه در سال‌های اخیر خاورمیانه را بیش از پیش به عنوان منطقه تقابل روسیه و غرب می‌بیند، زیرا روابط بین روسیه و ایالات متحده و اتحادیه اروپا پس از بحران سوریه و الحاق شبهه جزیره

کریمه، رو به وخامت رفته است. پس از این وقایع، بازگشت روسیه به خاورمیانه با احیای سیاست‌های خاورمیانه‌ای اتحاد جماهیر شوروی همراه بود. اما از میان کشورهای همچون لیبی، سوریه، الجزایر، عراق، مصر و یمن که از متحدین سنتی دوران جنگ سرد روسیه محسوب می‌شدند، تنها سوریه به عنوان متحد سنتی و استراتژیک باقی مانده بود؛ زیرا همکاری با سایر کشورها صرفاً در حوزه تجاری صورت می‌گرفت. چنین عمل‌گرایی مشخصه دوران ریاست جمهوری ولادیمیر پوتین است. هنگامی که او در سال ۲۰۰۰ قدرت را در دست گرفت، در راستای سیاست خارجی خود که مبارزه با تروریسم معرفی گردید و مصادف بود با چنگ دوم چین، تصمیم گرفت تا شرکای خود را در خاورمیانه انتخاب نماید. پس از آن بر اساس تعریف جبهه مشترک مبارزه علیه تروریسم و واقعه ۱۱ سپتامبر بود که روابط روسیه با اسرائیل پیشرفت خود را آغاز نمود و سایر کشورهای عربی منطقه نیز تمایل خود را برای نزدیکی بیشتر به روسیه نشان دادند. اگر در سالهای ۲۰۰۴-۲۰۰۵، اختلافات خاورمیانه‌ای روسیه با غرب، خود را در لفاظی رهبران و نمایندگان روسیه نشان می‌داد، در ژانویه ۲۰۰۶، مسکو اولین گام عملی خود را برداشت. روسیه به پیروزی حماس در انتخابات فلسطین واکنش نشان داد، از به رسمیت شناختن آن به عنوان یک سازمان تروریستی خودداری کرد و حتی از نمایندگان حماس برای بازدید از پایتخت روسیه در مارس ۲۰۰۶ دعوت نمود. رویکرد عملگرایانه مسکو در قبال خاورمیانه با بحران سوریه مورد آزمایش قرار گرفت. پس از پیروزی روسیه در زمین سوریه پادشاهان کشورهای عربی خلیج فارس خواستار افزایش تماس‌ها با مسکو شدند تا شاید بتوانند رهبری روسیه را متقاعد کنند که موضع خود در درگیری سوریه را تغییر دهد (حمایت از بشار اسد را متوقف کرده و از ایران فاصله بگیرد). اما کرملین ترجیح داد تا از بحث‌های سیاسی اجتناب کرده و بر جنبه‌های اقتصادی همکاری با کشورهای عرب تمرکز کند. واضح است که مسکو تلاش می‌کند از مزایای اقتصادی همکاری با اعراب بهره‌مند شود، اما نه به ضرر اولویت ژئوپلیتیکی خود که تعیین‌کننده رویکرد روسیه به مسائل خاورمیانه است. بحران سوریه به نمادی از بلاتکلیفی و ناتوانی ائتلاف غربی و کشورهای عربی تبدیل شد و نقطه عطف بازگشت روسیه به خاورمیانه به شمار آمد.

نقش ایالات متحده در بازگشت فدراسیون روسیه به منطقه منا

درک انتقادی از تجربه ایالات متحده در زمینه قدرت نرم در خاورمیانه برای بازنگری کیفی رویکردهای فدراسیون روسیه امری ضروری است. ابزارهای قدرت نرم ایالات متحده در خاورمیانه با آنچه آمریکایی‌ها در سایر مناطق انجام داده‌اند تفاوت چندانی نداشته است: غربی شدن نخبگان، برنامه‌های تبادل آموزشی و فرهنگی، حمایت از بخش مدنی و برخی رسانه‌ها، رواج زبان انگلیسی، آشنایی با محصولات فرهنگی آمریکایی و رواج فرهنگ مصرف‌گرایی از جمله این موارد است.

امروزه آمریکاستیزی، برای بسیاری از جوامع خاورمیانه بیگانه نیست. در طول دوره لشکرکشی ایالات متحده به برخی از کشورهای خاورمیانه تأثیرات «قدرت نرم» آمریکا با استفاده از «قدرت سخت» این کشور خنثی شد. دولت آمریکا و سازمان‌های وابسته به آن میلیاردها دلار در دیپلماسی عمومی و برنامه‌های

تبادل آموزشی، در راستای توسعه جامعه مدنی و غربی‌سازی رسانه‌ها سرمایه‌گذاری کرده‌اند اما اقدامات نظامی واشنگتن مجموع این تلاش‌ها را برای جلب نظر مردم منطقه از بین برده است.

هدف دیپلماسی عمومی واشنگتن در خاورمیانه ایجاد تصویری جذاب از ایالات متحده به عنوان جامعه‌ای باز، آزاد و دموکراتیک با فرصت‌های برابر بود. ایالات متحده به دنبال متقاعد کردن گروه‌های هدفی بود که دشمنش نبوده و با شعار برقراری صلح و امنیت به اهداف منطقه‌ای او کمک می‌کنند. با توجه به ویژگی‌های جمعیتی، اجتماعی-فرهنگی منطقه، ایالات متحده همواره بر کار با جوانان متمرکز بوده است. برای آمریکا همیشه این نکته مهم بوده که یک نسل کامل از روشنفکران دلسوز ایالات متحده در زمینه‌ها و مشاغل مختلف پرورش دهد، تا در فرصت مناسب از ایشان به عنوان رهبران افکار عمومی استفاده کند، ضمن آنکه لزومی ندارد این افراد حتماً از طرفداران پر و پا قرص ایالات متحده باشند، همین که همدلی لازم و مقاومت کمتری در برابر سیاست‌های واشنگتن داشته باشند، کافی است.

انتخاب باراک اوباما در سال ۲۰۰۸، به ایالات متحده این فرصت را داد تا مردم خاورمیانه به ویژه اذهان جوانانش را با ابزارهای غیرنظامی تسخیر کند. تصویر اوباما به عنوان فردی مخالف سیاست‌های جورج بوش و سخنرانی معروف او در قاهره امیدی به تغییر ماهیت سیاست آمریکا در منطقه ایجاد کرد اما حوادث بهار عربی، لشکرکشی ناتو به لیبی و تناقض‌های آشکار سیاست‌های آمریکا در سوریه و عراق این امیدها را بر باد داد.

با گذشت زمان متحدان سنتی آمریکا در منطقه به ویژه اسرائیل و پادشاهی‌های عرب خلیج فارس اعتماد خود را به سیاست‌های باراک اوباما به ویژه در قبال ایران از دست دادند که همین امر موجب متزلزل شدن موقعیت ایالات متحده در منطقه گردید.

پس از آن نیز تصویر «آمریکای ترامپ» که روز به روز توسط نشریات جریان اصلی لیبرال ایالات متحده شکل می‌گرفت به همراه رفتار و تصمیمات شخص دونالد ترامپ علیه مسلمانان و نزدیکی و حمایت‌های آشکار او از زیاده‌خواهی‌های رژیم صهیونیستی، تا حد زیادی گرایش‌های مثبتی که برای چندین دهه در میان مردم منطقه نسبت به ایالات متحده شکل گرفته بود، تضعیف کرد.

گرچه به لطف چندین دهه تلاش پرزحمت آمریکایی‌ها در زمینه «نفوذ نرم» بخشی از نخبگان منطقه هنوز هم از ایالات متحده روی گردان نشده‌اند و هنوز هم به زعم ایشان، این کشور مطلوب‌ترین شریک ایشان محسوب می‌شود اما امروزه، ایالات متحده در حال تجدیدنظر در اهمیت منطقه خاورمیانه در نظام اولویت‌های سیاست خارجی و بازنگری در نقش جهانی خود به عنوان یک ابر قدرت است.^۱ بسیاری از برنامه‌های قدرت نرم این کشور که برای دهه‌ها کارآمد بوده‌اند، محدود شدند.

¹. Сучков, М. (2020). Available from: <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/rossiya-na-blizhnem-vostoke-delayte-s-nami-i-ostanetes-soboy/>

ابزارهای سنتی قدرت نرم ایالات متحده کارایی سابق را ندارند و مقامات آمریکایی هر روز کمتر و کمتر به شعار «ساخت جامعه‌ای دموکراتیک» در خاورمیانه اهمیت می‌دهند. از بین رفتن اعتماد نخبگان منطقه به دولت اوباما، کاهش اعتماد به توانایی ایالات متحده برای تضمین حمایت از آنها، این تصویر را شکل داد که آمریکا دیگر از نظر بسیاری از دولت‌های منطقه، قدرت مطلق به نظر نمی‌رسد اگرچه همچنان تأثیرگذارترین بازیکن خارجی باقی بماند.

در این میان با تضعیف جایگاه ایالات متحده بنابر آنچه گفته شد و با حضور موفقیت‌آمیز روسیه در بحران سوریه، مقدمات بازگشت این کشور به خاورمیانه فراهم گردید. لازم به ذکر است که روسیه به دلیل محدودیت‌های خود به ویژه در حوزه اقتصادی فعلاً نمی‌تواند نقش جایگزین ایالات متحده را داشته باشد اما امروزه مسکو تلاش می‌کند نقش‌های مشخصی را برای خود تعریف نماید تا سران کشورهای منطقه از نادیده گرفتن منافع و خطوط قرمز این کشور پرهیز کنند. بسیاری از دولت‌های منطقه‌ای تمایل دارند بازی‌های خود را روی مخالفت‌های روسیه و آمریکا انجام دهند، مسکو برای آنها اغلب وسیله‌ای برای چانه‌زنی با واشنگتن است.

اصول قدرت نرم روسیه

با نگاه به فهرستی از اهداف قدرت نرم روسیه در سیاست خارجی این کشور می‌توان نتیجه گرفت؛ کرملین دو واقعیت را در این حوزه پذیرفته است، نخست آنکه حداقل در کوتاه مدت انتظارات زیادی از اقدامات خود نداشته باشد چرا که اگر دیپلماسی عمومی یک کشور صرفاً بر روابط عمومی سریع و کوتاه‌مدت متمرکز باشد، ارزش سرمایه‌گذاری و صرف هزینه نخواهد داشت. ثانیاً با شناخت محدودیت‌های عینی خود از بلند پروازی‌های بی‌جا بپرهیزد.

بدیهی است که فدراسیون روسیه همانند ایالات متحده ظرفیت سازماندهی برنامه‌های مبادله‌ای را ندارد با این حال، روسیه می‌تواند با توجه به تجربه‌های دیرینه خود از زمان اتحاد جماهیر شوروی، فضاهای آکادمیک را به ویژه در تخصص‌های استراتژیک و خاص برای جوانان خوش آتیه خاورمیانه بازتر کند. این امر ممکن است شامل اشکال مختلف تسهیل تحصیل آنها در روسیه و به دنبال آن حمایت از مسیر شغلی آنها در کشورشان باشد، چرا که نخبگان فردای منطقه همیشه نباید از فارغ التحصیلان دانشگاه‌های غربی باشند. اما باید این واقعیت را پذیرفت که به سختی می‌توان روی «روسی‌سازی» فرهنگ بخش‌های وسیعی از جمعیت کشورهای منطقه حساب جدی باز کرد. علاوه بر این، آمریکایی‌ها از مکانیسم‌های متنوعی مانند نفوذ در اقتصاد بین‌الملل و توانایی بازاریابی قوی، برند سازی، رسانه و.. برخوردارند که روسیه از داشتن چنین ظرفیت‌هایی تاکنون محروم بوده است.

سازماندهی مراکز علمی و فرهنگی روسیه در خارج از کشور مستلزم تغییرات جدی است. درک این نکته مهم است که به رسمیت شناختن روسیه کنونی و ارزیابی سیاست خارجی آن از سوی اکثر نخبگان و

حتی مردم عادی خاورمیانه از رسانه‌های غربی و مطالبی است که از اندیشکده‌های بریتانیایی-آمریکایی منتشر می‌شود. پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، پشتیبانی اطلاعاتی از سیاست خارجی روسیه یکی از ضعیف‌ترین عملکردهای دولت به حساب می‌آید. تنها در سال‌های اخیر بوده که نهادهایی در روسیه ظاهر شدند و توانستند به نحوی به جبران ضررهای سیاسی و اعتباری مسکو در دهه‌های گذشته بپردازند و بدون دخالت تصویرسازی‌های غرب، در مورد سیاست‌های روسیه در منطقه حرفی برای گفتن داشته باشند.

برخلاف آنکه منتقدین داخلی و خارجی قدرت نرم روسیه، نقطه ضعف این کشور را در عدم وجود ایدئولوژی مشخص در سیاست خارجی می‌دانند اما نخبگان سیاسی این کشور بر این باورند که چنین «محافظه کاری» و یا برای برخی دیگر عملکرد «پراگماتیسم»، بهترین استراتژی روسیه برای حضور در خاورمیانه است و این گونه می‌تواند به بهترین شکل ممکن نقش میانجی گرایانه خود را ایفا کند.^۲ اما این نکته را نیز نباید نادیده گرفت که همانطور که ایالات متحده، اتحادیه اروپا، چین، ترکیه و ایران برای حضور بلند مدت خود در منطقه از یک «ایده بزرگ» همانند یک لنگر در استراتژی سیاست خارجی استفاده کرده‌اند، روسیه هم برای حضور بلند مدت خود در منطقه به یک «ایده بزرگ» احتیاج دارد.

ایالات متحده در اجرای سیاست قدرت نرم خود می‌گوید «آنچه را ما انجام می‌دهیم انجام دهید - تا از ما شوید»، اتحادیه اروپا می‌گوید «همانند ما انجام دهید - و با ما باشید». امروزه نخبگان روسیه معتقدند پس از چندین سال فعالیت روسیه در خاورمیانه وقت آن رسیده است که این کشور هم قدرت نرم خود را در منطقه این گونه تعریف کند: «با ما همراه باش - اما خودت بمان».^۳ این ایده از یک سو منعکس‌کننده اصل عدم مداخله در امور داخلی کشورهای خاورمیانه و از سوی دیگر دعوت به همکاری بدون تجاوز به سنت‌ها، ارزش‌ها، فرهنگ و نظام‌های سیاسی کشورهای منطقه است.

رویکرد کنونی روسیه در خاورمیانه

بازگشت روسیه به خاورمیانه به طرز آشکاری نتیجه شکست سیاست‌های آمریکا در حل مشکلات سیاسی منطقه است. این امر به روسیه اجازه داد تا خود را به عنوان یک واسطه شایسته معرفی کند که قادر به حفظ روابط نزدیک با بازیگران و جناح‌های مختلف است. رویکرد امروز روسیه به روابط با کشورهای خاورمیانه با رویکرد شوروی کاملاً متفاوت است. دیمیتری یگورچنکوف^۴ خاطر نشان می‌کند؛ مسکو یکی از اشتباهات اصلی دوره اتحاد جماهیر شوروی را به یاد می‌آورد و آن این است که دستورالعمل‌های

^۲ . Сучков, М. (2020). Available from: <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/rossiya-na-blizhnem-vostoke-delayte-s-nami-i-ostanetes-soboy/>

^۳ . این ایده در سال 2020 توسط شورای امور بین الملل روسیه مطرح شد.

^۴ . Дмитрий Егорченков, مدیر موسسه مطالعات و پیش بینی های استراتژیک دانشگاه دوستی ملل

نامناسب را بر دولت‌های منطقه تحمیل نکند. این دانشمند می‌گوید: «اشتباه مشابهی توسط ایالات متحده صورت گرفت و شرکای خود را ملزم به رعایت اصول اساسی دموکراسی مورد نظر خود کرد.»^۵

اکنون روسیه خود را شریکی محترم نشان می‌دهد که از متحدانش حمایت می‌کند، در امور داخلی کشورهای منطقه دخالت ندارد و برای منافع خود با اختلافات قومی، مذهبی و جناحی بازی نکرده و ثبات داخلی را زیر پا نمی‌گذارد. در رابطه با تضادهای درون منطقه‌ای، مسکو نیز معمولاً موضعی مبنی بر حمایت از تصمیمات با هدف جلوگیری از تجاوز، دستیابی به سازش از طریق گفتگو و مذاکرات مستقیم بین طرف‌های مربوطه اتخاذ می‌کند که باعث جلب احترام و اعتماد بازیگران منطقه‌ای شده است تا جایی که برخی از کشورهای منطقه علاقمند به برقراری شراکت با ثبات با روسیه بوده و این اساساً با تصویری که سیاست ایالات متحده ایجاد می‌کند، متفاوت است.

در مورد سایر کشورهایی که زمانی اتحاد جماهیر شوروی در آنها نفوذ خاصی داشت، روسیه نفوذ خود را در آنها از دست داد. اما از سوی دیگر، نمونه‌هایی از مشارکت وجود دارد که منحصراً در دوران پس از شوروی توسعه یافته است؛ روابط نزدیک روسیه با ایران و ترکیه، تماس‌های کاری و اطلاعاتی فشرده با اسرائیل و مشارکت نوظهور با عربستان سعودی ثمره کار دیپلماسی روسیه در سال‌های اخیر است.

نخبگان سیاسی روسیه معتقدند از آنجایی که خاورمیانه دیگر عرصه رویارویی ابرقدرت‌ها به معنای کلاسیک (بلوک بندی) نیست، مسکو این فرصت را دارد که سیاستی عاری از تقابل ایدئولوژیک دنبال کند. به همین دلیل سیاست روسیه در خاورمیانه در حال حاضر شاید متنوع‌ترین و کم وابسته‌ترین سیاست باشد، حداقل در مقایسه با سیاست‌های آمریکا (به‌ویژه دولت دونالد ترامپ) روسیه به دنبال دور شدن از جبهه بندی‌ها، خواستار بهبود روابط دو جانبه با دولت‌های منطقه و بازیگران تاثیرگذار است. ابتکارات مسکو در خاورمیانه پیامی وحدت‌بخش دارد که حاکی از تلاش مشترک به منظور مبارزه با تهدیدات مشترک یا تضمین کاهش تنش‌هاست.

به گفته کارشناسان باشگاه «والدای»، اهداف سیاسی روسیه در خاورمیانه کاملاً شفاف است. مهم‌ترین آنها کاهش تهدیدات تروریستی است چرا که به دلیل نزدیکی جغرافیایی به منطقه (حدود ۶۰۰ کیلومتر از مرز شمالی سوریه تا مرز روسیه در قفقاز شمالی) مسکو به یک خاورمیانه در حال توسعه و با ثبات علاقمند است. جلوگیری از گسترش تروریسم به مرزهای این کشور همچنان یک وظیفه کلیدی برای مسکو خواهد بود. هدف مهم دیگر نیز ایجاد همکاری با کشورهای دارای منابع هیدروکربنی در بخش انرژی است. روابط محرمانه مسکو با نخبگان سیاسی منطقه، به روسیه به عنوان یکی از بزرگترین کشورهای صادرکننده انرژی این اجازه را می‌دهد تا زبان مشترکی پیدا کرده و منافع خود را با شرکایش

^۵ . Беспалов, А. (2019). Available from: <https://ru.valdaiclub.com/a/highlights/vozvrashchenie-rossii-na-blizhniy-vostok/>

هماهنگ کند. فرمت اوپک پلاس که به لطف تعامل بین مسکو و ریاض ایجاد شد، همواره اثربخشی خود را در کاهش نوسانات قیمت نفت ثابت کرده است.^۶

فعال شدن سیاست های مدرن روسیه در خاورمیانه و شمال آفریقا می تواند به طور قابل توجهی وضعیت منطقه را تغییر دهد. مسلماً حمایت همه جانبه کرملین از نیروهایی خواهد بود که قادر به برقراری روابط بلندمدت در حوزه های ژئوپلیتیکی، اقتصادی و فرهنگی هستند.

مرکز نظرسنجی جوانان عرب به نام ASDA'A Burson-Marsteller در سال ۲۰۰۸ راه اندازی شد. در نظرسنجی سال ۲۰۱۸ این مرکز، مشخص گردید که امارات متحده عربی و عربستان سعودی همچنان به عنوان بزرگترین متحدان جوانان عرب دیده می شوند اما ایالات متحده در رتبه بندی جدید به رتبه ۱۱ سقوط کرده و برای اولین بار از پنج کشور برتر خارج شده است. روسیه که در سال های اخیر تلاش های گسترده ای برای بهبود روابط با برخی از کشورهای خاورمیانه انجام داده است، اکنون خود را چهارمین کشور محبوب در میان جوانان عرب می بیند.

این نظرسنجی با استفاده از ۳۵۰۰ مصاحبه حضوری با جوانان عرب بین ۱۸ تا ۲۴ سال انجام شده است. تعداد مساوی از مردان و زنان از کشورهای شورای همکاری خلیج فارس، کشورهای شمال آفریقا، شام و سرزمین های فلسطینی مصاحبه شده اند. انتخاب روسیه به جای ایالات متحده برای جوانان عرب که شامل پاسخ دهندگان از کشورهایی همچون اردن، عراق، لبنان، سرزمین های فلسطینی و یمن می شود، برجسته است. در سراسر این منطقه، ۳۱ درصد روسیه را به عنوان متحد اصلی خود می دانند در حالی که تنها ۱۵ درصد ایالات متحده را انتخاب کردند. اگر نبردی به نام قدرت نرم بین روسیه و آمریکا در خاورمیانه وجود داشته باشد، اکثر پارامترها نشان می دهند که مسکو شتاب بیشتری پیدا کرده است. روسیه به طور فزاینده ای به عنوان متحد اصلی غیرعرب توسط جوانان خاورمیانه و شمال آفریقا در نظر گرفته می شود.^۷

نگاهی اجمالی به دیپلماسی دیجیتال فدراسیون روسیه در کشورهای عربی خاورمیانه

داده های زیر ابزارهای دیپلماسی دیجیتال فدراسیون روسیه را توسط سفارتخانه های این کشور در ۲۲ کشور جهان عرب تحلیل می کند. بررسی داده های آژانس های تحلیلی نشان می دهد؛ کشورهای عربی خاورمیانه و شمال آفریقا با بیشترین سرعت در جهان، از فناوری های دیجیتال استفاده می کنند. در عین حال در هر یک از کشورهای مختلف منطقه، مخاطبان، شبکه های اجتماعی متفاوتی را ترجیح می دهند. بنابراین این امر مستلزم راه اندازی حساب های اطلاعاتی به زبان عربی در دفاتر سرویس خارجی روسیه در

^۶ . Беспалов, А. (2019). Available from: <https://ru.valdaiclub.com/a/highlights/vozvrashchenie-rossii-na-blizhniy-vostok/>

^۷ . Reid, D. (2018). Available from: <https://www.cnbc.com/2018/05/08/young-arabs-now-prefer-russia-over-the-us-as-a-partner.html>

تمام سایت‌های اینترنتی بزرگ مانند فیس‌بوک، توئیتر، اینستاگرام، یوتیوب و اسنپ چت است. با این حال، علیرغم تلاش‌های وزارت امور خارجه فدراسیون روسیه در نوسازی منابع اطلاعاتی و ارتباطی استفاده شده، تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد؛ اکثر سفارتخانه‌های روسیه در کشورهای منطقه از وب سایت‌ها و نرم‌افزارهای موجود برای قراردادن سریع اطلاعات مربوطه به زبان عربی و همچنین مطالبی که منعکس‌کننده موضع فدراسیون روسیه در مورد مسائل جهانی و وضعیت سیاست خارجی این کشور باشد استفاده نمی‌کنند. در صورتی که قرار دادن محتوای موضوعی به زبان عربی در تمامی شبکه‌های اجتماعی به طور قابل توجهی پوشش دیپلماسی سایبری روسیه را گسترش می‌دهد و به افزایش اثربخشی سیاست خارجی این کشور در منطقه کمک می‌کند. تأکید بر این نکته مهم است که در جهان عرب فناوری‌های دیجیتال و در خاورمیانه و شمال آفریقا هر سال سریعتر از هر جای دیگر جهان در حال گسترش هستند. استفاده از شبکه‌های اجتماعی در منطقه به دلیل تعدادی از عوامل از جمله رشد ضریب نفوذ اینترنت به سرعت در حال رشد است. فیس بوک دارای ۱۶۴ میلیون کاربر فعال ماهانه در جهان عرب است که در ۵ سال پیش این رقم تنها ۵۶ میلیون گزارش شده بود.^۸

می‌توان نتیجه گرفت که دسترسی عموم مردم کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا به منابع اینترنتی و شبکه‌های اجتماعی، شرایطی را برای فعال شدن سفارتخانه‌ها و کنسولگری‌های روسیه برای ایجاد تصویری مثبت از فدراسیون روسیه با استفاده از دیپلماسی دیجیتال فراهم کرده است. اما در عمل تنها وبسایت سفارتخانه‌های روسیه در مصر، اردن، عراق و یمن نسخه عربی دارند. وب سایت‌های وزارت خارجه فدراسیون روسیه در سایر کشورهای عرب زبان فقط حاوی اطلاعات به زبان روسی و انگلیسی یا فرانسوی است.

نظر به استفاده از ابزارهای دیپلماسی دیجیتال توسط سفارتخانه‌های روسیه نشان می‌دهد؛ این مهم‌ترین منبع سیاست خارجی به ویژه در حوزه دیپلماسی عمومی، عملاً مورد استفاده قرار نمی‌گیرد. فقط سفارتخانه‌های روسیه در اردن و یمن مستحق ارزیابی مثبت هستند که اطلاعاتی را به زبان عربی در وبسایت‌ها و صفحات مجازی خود در فیس‌بوک، توئیتر و اینستاگرام منتشر می‌کنند. این امر در حال حاضر عملکرد آنها را از سایر دفاتر نمایندگی این کشور متمایز می‌کند.

جدول صفحه بعد داده‌های مربوط به تعداد مشترکین شش کشور عربی خاورمیانه و ۵ کشور شمال آفریقا را بر اساس جمعیت ارائه می‌دهد. صفحه توئیتر سفارت روسیه در امارات بیشترین تعداد مشترکین را دارد

^۸ Зифд, 3. (2019). Available from: <https://cyberleninka.ru/article/n/tsifrovaya-diplomatiya-mid-rf-v-stranah-arabskogo-mira/viewer>

و صفحه فیس بوک سفارت روسیه در عراق پیشتر است اما در مجموع این سفارتخانه ها مشترکین بسیار کمی دارند.^۹

برای ارزیابی بهتر وضعیت دیپلماسی عمومی روسیه در حوزه دیجیتال، می توان تعداد مشترکین حساب های شبکه های اجتماعی دفاتر نمایندگی روسیه در خارج از کشور را با تعداد مشترکین دفاتر نمایندگی آمریکا در منطقه مقایسه کرد. هدف از انتخاب ایالات متحده، درک نقش پیشرو این کشور در استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات برای حل مشکلات و پیشبرد منافع سیاست خارجی خود است.

در این مقایسه شبکه های اجتماعی فیس بوک و توییتر به عنوان محبوب ترین شبکه های اجتماعی در جهان انتخاب شده اند.^{۱۰}

کشور (سال ۲۰۱۸)	تعداد اعضا	فیس بوک	توییتر
عراق	۳۹ ۳۴۰ ۰۰۰	۹۲۸۸	۸۷۵۶
عربستان سعودی	۳۳ ۵۵۴ ۰۰۰	۳۰۹	۴۱۸۲
یمن	۲۸ ۹۱۵۰۰۰	۱۰۹۳	۱۰۵۲
سوریه	۱۸ ۲۸۴ ۰۰۰	۵۸۷۴	۲۴۶۳
اردن	۹ ۹۰۴ ۰۰۰	۸۳۱۴	۵۹۴۳
امارات	۹ ۵۴۲ ۰۰۰	۲۸۵۱	۹۸۱۶
مصر	۹۷ ۵۵۳ ۱۵۱	۸۷۹۶	۶۰۸۰
الجزایر	۴۱ ۳۱۸ ۱۴۲	۳۶۳۱	۴۵۱۵
سودان	۴۰ ۵۳۳ ۳۳۰	۷۱۲۱	۲۳۰۷
ماراکو	۳۵ ۷۳۹ ۵۸۰	۲۳۶۵	۲۸۶۷
تونس	۳۵ ۴۳۹ ۵۸۰	۵۲۱۳	۴۰۶۶

^۹ . Зифд, 3. (2019). Available from: <https://cyberleninka.ru/article/n/tsifrovaya-diplomatiya-mid-rf-v-stranah-arabskogo-mira/viewer>

^{۱۰} . Morozov, V. (2020) . Available from: https://www.researchgate.net/publication/336103020_Russia's_Public_Diplomacy_in_the_Middle_East

۲۰۱۸ - تویتر		۲۰۱۸ - فیس بوک		
روسیه	آمریکا	روسیه	آمریکا	
۱۷۶۹	۸۳۱۰	-	۳۶۶۴۶	بحرین
۵۲۰۰	۱۲۱	۷۰۷۴	۱ میلیون	مصر
۴,۱	۵۳,۹	۱۳۰۰	۹۰,۷۴۸	اسرائیل
۴,۵۲۹	۴۲,۴	۶,۹	۵۴۲	اردن
۶,۵۴۹	۷۵,۸	۶,۴۶۱	۱,۵ میلیون	عراق
۰,۶۷۷	۵۱,۱	۰,۶۷۵	۸۲,۹۹۷	یمن
۱,۹	۳۰	۱,۸	۳۸,۳۷۲	قطر
۴,۸۷۰	۲۲,۹	۲,۵۲۴	۱۹,۹۹۴	کویت
۳,۱۷۷	۳۶	۱,۲۲۵	۷۹,۷۲۲	لبنان
-	۴۱۸,۱	-	۴۴۹	لیبی
۱,۱۸۲	۱۹,۳	۲,۵	۶۸,۴۸۵	امارات
۰,۰۲۱	۱۳,۷	-	۱۴,۶۷۴	عمان
۰,۹۷۹	۱۴,۳	۱,۵۵۸	۳۰۵	فلسطین
۳,۲۹۰	۱۰۹,۸	۰,۲۶۶	۱۳۷	عربستان سعودی
۰,۴۶۶	۷۸,۴	۴,۷۲۱	۹۰,۳۳۷	سوریه
۱۴,۱	۸۸	۴,۲	۲۰۴	ترکیه

تجزیه و تحلیل آمار ارائه شده در جدول بالا نشان می‌دهد؛ روسیه در فضای دیپلماسی دیجیتال حرف جدی برای گفتن ندارد. تعداد مشترکان حساب‌های سفارت ایالات متحده از تعداد مشترکان صفحات دفاتر روسیه، ده‌ها و صدها برابر بیشتر است.

به عنوان مثال در مورد کشور عراق تعداد مشترکان حساب سفارت آمریکا به ۱.۵ میلیون نفر می‌رسد، در حالی که تعداد مشترکان سفارت روسیه تنها ۶۰۰۰ نفر است. شکاف بزرگی در فیس بوک نیز قابل مشاهده است. در کشورهایی مانند سوریه هم در فیس بوک و هم در تویتر، حتی با وجود ارسال گسترده کمک‌های بشردوستانه از جانب فدراسیون روسیه و جلب نظر عموم مردم در جریان بحران سوریه، همچنان اختلاف قابل توجهی با ایالات متحده آمریکا محسوس است. در واقع هیچ کشوری وجود ندارد که تعداد مشترکان صفحات مجازی روسیه از

تعداد مشترکان صفحات مجازی آمریکا بیشتر باشد. علاوه بر این، برخلاف ایالات متحده، روسیه هیچ حساب کاربری در لیبی که به عنوان متحد سنتی این کشور شناخته می‌شد، ندارد (نه در فیس بوک و نه در توییتر).

طبیعتاً این تحلیل تنها شاخص وضعیت دیپلماسی دیجیتال روسیه در خاورمیانه نیست، اما نیاز به تقویت کار در این زمینه را به خوبی نشان می‌دهد. این نکته را نیز باید در نظر گرفت که دیپلماسی دیجیتال روسیه در مقایسه با دیپلماسی دیجیتال آمریکا جوان است و تازه در آغاز این مسیر قرار گرفته است. کرملین بسیار دیرتر از واشنگتن متوجه اهمیت نفوذ قدرت نرم در کشورهای منطقه گردید و دلیل چنین تاخیری مشکلات عدیده‌ای بود که در دهه ۹۰ میلادی و پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی در سیاست داخلی و خارجی این کشور پدیدار گشت و ایالات متحده به سرعت از غفلت روسیه در منطقه استفاده کرده و جای پای خود را چه در حوزه قدرت سخت و چه در حوزه قدرت نرم، محکم نمود.

از طرفی دیگر تحلیلگران روسی معتقدند اگرچه وزارت امور خارجه روسیه جزو پیشگامان دیپلماسی دیجیتال نبوده است، اما در عرض چند سال گذشته توانسته به یکی از چهره‌های مطرح در این حوزه تبدیل شود. دیپلمات‌های روسی اکنون به خوبی مزایای این رویکرد جدید و چگونگی کمک به دستیابی به اهداف سیاست خارجی را درک کرده‌اند. به نظر می‌رسد این افراد به فضای اینترنت کاملاً آشنا هستند و اکنون وظیفه اصلی خود را یافتن راهی برای مؤثرتر کردن دیپلماسی دیجیتال می‌دانند. دیپلماسی دیجیتال برای روسیه از جایگاه بالایی برخوردار است، زیرا این کشور با ۲۴۳ دفتر نمایندگی خود در خارج از کشور، چهارمین شبکه دیپلماتیک بزرگ در جهان را داراست.^{۱۱} مشکلاتی که روسیه اکنون با آن‌ها روبروست شامل: رویکرد رسمی و غیردوستانه، توجه محدود به بخش‌های بصری و استفاده ناکافی از زبان مخاطبان محلی است. ضمن آنکه برخی از حساب‌ها غیرفعال هستند و یا به ندرت بروزرسانی می‌شوند که همین امر خود نشان دهنده بی‌علاقگی افراد ذیربط و یا کمبود منابع است.

می‌توان ادعا کرد برخی از ابزارهای دیپلماسی عمومی، مانند کانال روسیه امروز در خاورمیانه و منطقه شمال آفریقا بسیار موثر واقع شده‌اند. شبکه «RT» عربی از ماه می ۲۰۰۷ پخش خود را آغاز نمود و همچنان مورد استقبال مخاطبان عرب زبان قرار دارد. در طول این سال‌ها، روزنامه‌نگاران RT عربی گزارش‌های اختصاصی و زنده از برخی از مناطق درگیری در سراسر جهان از جمله سوریه، تونس، لیبی، یمن و مصر ارائه کرده‌اند. طبق آمار مخاطبان RT در خاورمیانه و شمال آفریقا ۱۰ میلیون نفر در هفته گزارش شده است. در فیس‌بوک و یوتیوب، RT عربی محبوب‌تر از نسخه‌های عرب‌زبان BBC، CNN، Sky News، Deutsche Welle، France ۲۴ و شبکه و Al Hurra است. محمود عباس، رئیس تشکیلات خودگردان فلسطین اظهار کرده است: «ما در جهان عرب شبکه‌های تلویزیونی زیادی داریم، اما RT را تماشا می‌کنیم، زیرا اطلاعات دقیقی ارائه می‌دهد. نبیل فهمی وزیر

¹¹ . Morozov, V. (2020) . Available from:

https://www.researchgate.net/publication/336103020_Russia's_Public_Diplomacy_in_the_Middle_East

امور خارجه مصر در سال ۲۰۱۳ تا ۲۰۱۴ نیز بیان داشت: «RT Arabic نقشی فعال، حرفه‌ای و بی‌طرفانه دارد.» منصور هادی، رئیس جمهور یمن از ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۵، در طول سفر خود به روسیه، از فعالیت شبکه آر تی در جهان عرب به طور کلی و در یمن به طور خاص تشکر کرد.^{۱۲}

RT Arabic در طول مدت پخش خود برنده جوایز بین المللی متعددی از جمله AIB، جشنواره‌های نیویورک و جوایز BD و سه بار برنده جشنواره بین‌المللی الغدیر عراق شده است. در سال ۲۰۱۲، وب سایت RT Arabic توسط فوربس به عنوان یکی از سه رسانه برتر خبری در جهان عرب شناخته شد.

اقدامات فدراسیون روسیه در منطقه منا

اقدامات اصلی روسیه در حوزه دیپلماسی عمومی در خاورمیانه با اهداف دیپلماسی عمومی روسیه در جهان، تفاوت چندانی ندارد. ترویج زبان و فرهنگ روسی، حمایت از هموطنان روس در منطقه خاورمیانه و افزایش اقدامات بشردوستانه از جمله اهداف اصلی فدراسیون روسیه محسوب می‌شوند.

Rosstrudnichestvo آژانس فدرال برای امور کشورهای مشترک‌المنافع، هموطنان مقیم خارج از کشور و همکاری‌های بشردوستانه بین‌المللی در سپتامبر ۲۰۰۸ تأسیس شد. این آژانس اختیارات کامل برای تقویت روابط فرهنگی به عنوان راهبردی برای نمایش قدرت نرم کشور در خارج از کشور را داراست. در میان کشورهای خاورمیانه، Rosstrudnichestvo به اختصار (RCSC) دارای مراکزی است که در کشورهای همچون اسرائیل، اردن، لبنان، مراکش، امارات متحده عربی، فلسطین، سوریه، تونس و مصر شعبه دارد. در بیشتر مراکز RCSC در خاورمیانه، مردم به مطالعه زبان روسی تشویق می‌شوند.

نگاهی به فعالیت برخی از مراکز RCSC در خاورمیانه

سوریه

مرکز علم و فرهنگ شوروی در سوریه در سال ۱۹۷۶ در دمشق افتتاح شد. در اوایل سال ۲۰۱۳، به دلیل تشدید درگیری‌های مسلحانه در سوریه، این مرکز فرهنگی به روی بازدیدکنندگان بسته شد. RCSC در دمشق همیشه نقش مهمی در تحکیم وحدت هموطنان روسی ایفا کرده است و به ظهور انجمن‌های محلی روس‌ها در شهرهای سوریه و ایجاد ارتباط بین آنها کمک کرده است. دیپلماسی بشردوستانه و ترویج آموزش زبان روسی، دو جهت‌گیری اصلی این مرکز در سوریه را تشکیل می‌دهند. با توجه به مفهوم ترویج آموزش زبان روسی بر اساس دفاتر Rosstrudnichestvo در خارج از کشور، ماموریت‌های این آژانس به افزایش رقابت‌پذیری سیستم آموزشی

¹² . Morozov, V. (2020). Available from:

<https://www.researchgate.net/publication/336103020> Russia's Public Diplomacy in the Middle East

روسیه کمک می‌کند. در چندین سال گذشته سهمیه جوانان سوریه برای تحصیل در روسیه تنها ۲۰۰ نفر بود که از سال ۲۰۱۸ به ۵۰۰ نفر رسید و این میزان همچنان رو به افزایش است. در مورد دیپلماسی بشردوستانه که به دیپلماسی عمومی نزدیک است، روسیه کمک‌های نظام‌مندی را به مردم سوریه، هم از طریق سازمان‌های بین‌المللی و هم به صورت دوجانبه ارائه می‌کند. بر اساس گزارش دفتر هماهنگی امور بشردوستانه سازمان ملل متحد، روسیه از آغاز جنگ داخلی در سوریه حدود ۵۲ میلیون دلار برای کمک‌های بشردوستانه به سوریه اختصاص داده است. در سال ۲۰۱۵ نیز، دولت فرمانی مبنی بر اختصاص ۲ میلیون دلار برای اینگونه کمک‌ها به سوریه امضا کرد. لازم به ذکر است مأموریت بشردوستانه آر اس ام به عنوان اولین سازمان غیردولتی روسیه که به صورت تخصصی کمک‌های بشردوستانه خود را عمدتاً در خارج از کشور ارائه می‌دهد، قابل توجه است.^{۱۳}

هیئت بشردوستانه روسیه به طور فعال پیرامون گسترش دیپلماسی عمومی در سوریه فعالیت می‌کند. در میان پروژه‌های این سازمان، برنامه‌هایی با هدف بهبود کیفیت زندگی مانند آگاهی در پزشکی، دوره‌های آموزشی در مورد اصول ایمنی، کتاب‌های درسی روسی برای دانش‌آموزان عرب وجود دارد. توجه به این نکته ضروری است که سازمان بشردوستانه روسیه خود را به عنوان یک سازمان غیرانتفاعی معرفی می‌کند که در راستای فعالیت‌های نوع‌دوستانه برای کمک به قربانیان درگیری‌های اجتماعی، ملی، مذهبی، نظامی، قربانیان سرکوب، پناهندگان و آوارگان داخلی تأسیس شده است و هدف آن تقویت صلح، هماهنگی بین مردم، جلوگیری از تنش‌های اجتماعی، ملی و مذهبی عنوان شده است.

مصر

مرکز RCSC در مصر از دو مرکز روسی تشکیل شده که یکی در قاهره و دیگری در اسکندریه قرار دارد. فعالیت‌های این مرکز روسی با هدف توسعه همکاری‌های فرهنگی و بشردوستانه با مصر، رواج زبان و فرهنگ روسی، ترویج ایده روسیه مدرن و اطلاع‌رسانی درباره سیاست خارجی روسیه تنظیم گردیده است. یکی دیگر از وظایف مهم مرکز، تقویت روابط با هموطنان روسی مقیم مصر، ارتقای سطح همکاری‌های فرهنگی، علمی و تجاری با ایشان است. RCSC با استفاده از دیپلماسی عمومی، با موفقیت پیوندهایی را با نهادهای جامعه مدنی مصر ایجاد کرده است. از جمله این سازمان‌های عمومی، انجمن مصری فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌های شوروی و فدراسیون روسیه با بیش از ۴۰۰۰ نفر فارغ‌التحصیل است که دفتر مرکزی آن در قاهره قرار دارد. عموم این افراد مشتاقانه در فعالیت‌های سفارت روسیه و مرکز RCSC شرکت می‌کنند. RCSC دوره‌های زبان روسی را به طور منظم در قاهره و اسکندریه برگزار می‌کند. هزاران جوان مصری اعم از روزنامه‌نگاران، هنرمندان، بازرگانان و... در این مرکز

¹³ . Morozov, V. (2020). Available from:

<https://www.researchgate.net/publication/336103020> Russia's Public Diplomacy in the Middle East

تحصیل می‌کنند. کتاب‌های آموزشی روسی با فرهنگ محلی مصر سازگار شده‌اند. این مرکز همچنین جذب دانشجویان خارجی در دانشگاه‌های روسیه را تسهیل می‌کند و با فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌های روسیه که چندین هزار نفر را شامل می‌شوند، ارتباط برقرار می‌کند.

رژیم صهیونیستی

دیپلماسی عمومی روسیه در اسرائیل شایسته توجه ویژه‌ای است. توسعه روابط روسیه و اسرائیل نمونه‌ای از روابط عملگرایانه بین دولتی است که ایدئولوژی در آن جایگاهی ندارد. مرکز RCSC روسیه در اسرائیل ۱۰ اکتبر ۲۰۰۷ در تل‌آویو افتتاح شد. این مرکز به عنوان یکی از جوان‌ترین مراکز RCSC به حساب می‌آید. روسیه در تلاش است تا با تقویت همکاری‌ها و اعطای بورسیه تحصیلی به جوانان در اسرائیل، کارت قدرت نرم دیپلماسی مردمی شوروی سابق را بازگرداند. در سال ۲۰۱۸، تعدادی از جوانان اسرائیلی حق تحصیل در دانشگاه‌های روسیه را به صورت رایگان دریافت کردند.

در زمینه آموزش عالی در اسرائیل، روسیه رویدادهایی مانند روز فارغ‌التحصیلان، نمایشگاه‌های موسسات آموزش عالی روسیه، روز علم روسیه در خارج از کشور و... را برگزار می‌کند. به طور کلی، روسیه فعالانه در حال کار بر صادرات روش آموزش خود به ویژه در اسرائیل است. در سال ۲۰۱۷ روابط بشردوستانه مستحکمی بین روسیه و اسرائیل وجود داشت. تئاترهای روسی، باله و اپرا، گروه‌های موسیقی، بازیگران و نویسندگان مشهور، روزنامه‌نگاران، همچنین هنرمندان، خوانندگان و طنزپردازان بسیاری برای تحکیم روابط به اسرائیل سفر کردند. ترویج تئاتر و سینمای روسیه نیز بخشی جدایی‌ناپذیر از دیپلماسی عمومی روسیه در اسرائیل است. طی چند سال اخیر بزرگترین شهرهای اسرائیل میزبان هنرمندان روسی بوده‌اند. فیلم‌های جدید روسی در جشنواره‌های بین‌المللی فیلم در اورشلیم و حیفا شرکت کردند. علاوه بر آن، در شانزدهمین جشنواره سالانه فیلم‌های روسی جلساتی با فیلمسازان برجسته این کشور در شهرهای مختلف اسرائیل برگزار شد.

در فدراسیون روسیه مدرن، در چارچوب برنامه‌های وزارت علوم این کشور طی هر ۵ سال، بیش از ۱۲۰۰۰ دانشجوی خارجی وارد دانشگاه‌های روسیه می‌شوند. تعداد دانشجویان خارجی به تدریج در حال افزایش است. آموزش در روسیه نه تنها به شکل‌گیری تصویری مثبت از کشور کمک می‌کند، بلکه اجرای اهداف سیاست خارجی را نیز آسان‌تر می‌نماید. هنگامی که اتحاد جماهیر شوروی به عنوان سومین مقصد تحصیل در خارج از کشور پس از آمریکا و فرانسه محسوب می‌شد، بسیاری از رهبران خاورمیانه زمانی در مؤسسات آموزشی شوروی حضور داشتند، از جمله رئیس‌جمهور حسنی مبارک و رئیس‌جمهور فلسطین، محمود عباس.

شکوه قبلی سیستم آموزشی شوروی سابق الهام بخش برنامه‌های فعلی روسیه برای جذب دانشجویان بین‌المللی بیشتر است. به همین دلیل دولت روسیه تا سال ۲۰۱۹، ۶۰ میلیون دلار برای جذب دانشجویان خارجی سرمایه‌گذاری نمود. روسیه همچنین به دنبال حفظ دانشجویان فارغ‌التحصیل دانشگاه‌های خود به عنوان یک گروه

منسجم است. پیش از این درخواست‌هایی در راستای ایجاد سازمانی برای فارغ‌التحصیلان شوروی و فدراسیون روسیه در سراسر خاورمیانه وجود داشت. بر اساس برآوردهای مختلف در حال حاضر بیش از ۲۰۰۰۰۰ فارغ‌التحصیل از دانشگاه‌های شوروی و روسیه در خاورمیانه و شمال آفریقا ساکن هستند. ۱۰۰۰۰۰ نفر در سوریه، ۴۰۰۰۰ در یمن، ۳۰۰۰۰ در لیبی، ۱۵۰۰۰ در اردن و ۱۰۰۰۰ در مصر.

یکی دیگر از مؤسسات روسی که در حوزه دیپلماسی عمومی، از طریق محیط آموزشی و ارتباطات مستقیم با دانشگاه‌ها فعالیت می‌کند، انجمن جهانی فارغ‌التحصیلان آموزش عالی است. یک سازمان غیرانتفاعی که اشخاص حقوقی و اتباع خارجی فارغ‌التحصیل از مؤسسات آموزش عالی فدراسیون روسیه را متحد می‌کند و فعالیت در آن مبتنی بر عضویت داوطلبانه است. این سازمان بر توسعه ارتباطات با فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌های روسیه (شوروی) متکی است و پروژه‌های مشترکی را برای تقویت جایگاه زبان و فرهنگ روسی در خارج از کشور و افزایش رقابت‌پذیری دانشگاه‌های روسیه به عنوان مراکز علمی و آموزشی بین‌المللی اجرا می‌کند. اقدامات این سازمان در کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا همچون الجزایر، مصر، اردن، ایران، لبنان، مراکش، فلسطین، سوریه انجام می‌گیرد. بزرگترین انجمن سازمان در لبنان قرار دارد که در سال ۱۹۷۰ با ۴۰۰۰ فارغ‌التحصیل تأسیس شد. در حال حاضر تعداد کل فارغ‌التحصیلان آن در کشور بالغ بر ده هزار نفر است. در عین حال، جوان‌ترین آنها انجمن فلسطینی فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌های روسیه و کشورهای مستقل مشترک‌المنافع است که در سال ۲۰۰۷ تأسیس شد. فعالیت این سازمان را می‌توان به عنوان بخشی از دیپلماسی عمومی روسیه دانست که این امکان را برای حفظ ارتباط با فارغ‌التحصیلان کشورهای خارجی که در اتحاد جماهیر شوروی یا روسیه تحصیل کرده‌اند، فراهم می‌کند. درک این نکته مهم است که این افراد پس از تحصیل در دانشگاه‌های روسیه به کشور خود باز می‌گردند، با مردم خود در مورد روسیه صحبت می‌کنند و همچنین با دانشی که در روسیه یا اتحاد جماهیر شوروی به دست آورده‌اند در روندها و پروژه‌های سیاسی کشور خود شرکت می‌کنند.

در حوزه دیپلماسی عمومی، جامعه مسیحیان در خاورمیانه و شمال آفریقا نیز جایگاه خود را حفظ کرده‌اند. فدراسیون روسیه از طریق کلیسای ارتدکس به ایجاد تصویری مثبت از این کشور کمک می‌کند. این امر به ویژه در سوریه بعد از بحران ۲۰۱۱ نمود پیدا کرد، جایی که قبل از آغاز درگیری‌ها بیش از ۱۰ درصد از جمعیت سوریه مسیحی بودند. تقریباً یک میلیون مسیحی به دلیل حملات تروریستی و به دلایل مذهبی، کشور خود را ترک کردند. در همین زمان کلیسای ارتدکس روسیه خواستار کمک به مردم سوریه و نه فقط مسیحیان شد. در سال ۲۰۱۷، کارگروه بین‌مذهبی در روسیه برای ارائه کمک‌های بشردوستانه به مردم سوریه که هم مسیحیان و هم مسلمانان این کشور را شامل می‌شد، تأسیس گردید. پس از آن طی یک سال، سوریه چندین محموله بزرگ محموله‌های بشردوستانه دریافت کرد. این کمک‌ها هم از طریق کلیسای ارتدوکس روسیه به جوامع مذهبی محلی و هم به طور مستقیم بین افراد نیازمند، صرف نظر از وابستگی مذهبی آنها توزیع شد. اقداماتی از این دست تصویر مثبتی از روسیه برای بخش کوچکی از جمعیت مسیحی سوریه را به همراه داشت.

جمع بندی

از جمله دلایل اصلی بازگشت روسیه به منطقه منا، شکست سیاست‌های ایالات متحده آمریکا، جلوگیری از انزوای روسیه با آغاز تحریم‌ها بر سر مسئله الحاق شبهه جزیره کریمه، ورود به بحران سوریه و همکاری نزدیک با کشورهای دارای منابع هیدروکربنی است. مطابق آنچه در گزارش حاضر ارائه شد، طی سال‌های اخیر بویژه پیش از درگیری با اوکراین، روسیه جهش قابل ملاحظه‌ای در حوزه دیپلماسی عمومی برای رسیدن به اهداف خود در منطقه داشته است. کرم‌لین تلاش کرد تا از تضعیف موقعیت واشنگتن در منطقه نهایت استفاده را ببرد و برای خود نقش دولت میانجی و قابل اعتماد تعریف کند. بازیگری که به تمامیت ارضی کشورها احترام می‌گذارد، به واسطه نزدیکی جغرافیایی درک و شناخت بهتری از منطقه دارد و می‌تواند در تنش‌های بین دولت‌ها نقش واسطه صلح‌جو و بی‌طرف را بازی کند.

بازسازی تصویر روسیه در اذهان مردم منطقه، افزایش بورس تحصیلی برای جذب قشر جوان در دانشگاه‌های این کشور، افزایش اقدامات بشردوستانه، ترویج زبان و فرهنگ روسیه، حمایت از هموطنان روس که در این کشورها ساکن هستند، افزایش تبادلات فرهنگی از طریق آژانس *Rosstrudnichestvo*، افزایش سرمایه‌گذاری در بخش دیپلماسی دیجیتال، از جمله اقدامات اصلی این کشور طی دهه اخیر بوده است. متأسفانه در رابطه با ایران فعالیت‌های چندانی صورت نگرفته تنها حدود سه سال پیش آژانس دولتی فدراسیون روسیه یا همان روسساترودنیچستوا، فعالیت‌های خود را به ویژه در حوزه اعطای بورس تحصیلی آغاز کرد.

با شروع بحران اوکراین در یک سال گذشته، نقش روسیه در ارتباط با مواردی که گزارش شد، تغییراتی انکارناپذیر داشته و در کنار آن، جایگاه ج.ا.ایران در بخش‌های مختلف نیز برای روسیه تغییر کرده که در گزارش‌های آتی به آنها خواهیم پرداخت.

منابع مورد استفاده

۱. دیپلماسی روسیه در خاورمیانه: بازگشت به ژئوپلیتیک^{۱۴}
۲. روسیه در خاورمیانه: با ما باش و خودت بمان^{۱۵}
۳. دیپلماسی دیجیتال وزارت امور خارجه فدراسیون روسیه در کشورهای جهان عرب ۲۰۱۹^{۱۶}
۴. بازگشت روسیه به خاورمیانه: جنگ و دیپلماسی^{۱۷}
۵. روسیه در خاورمیانه رویکردهای دیپلماتیک را منطقی می کنند^{۱۸}
۶. سیاست مدرن روسیه در خاورمیانه: اهداف راهبردی و اقدامات تاکتیکی^{۱۹}
۷. قدرت نرم روسیه در خاورمیانه^{۲۰}
۸. دیپلماسی عمومی روسیه در خاورمیانه^{۲۱}
۹. جوانان عرب اکنون روسیه را به عنوان شریک بر آمریکا ترجیح می دهند^{۲۲}

¹⁴ . https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/rnv93_version_uk_final_protege.pdf

¹⁵ . <https://russiancouncil.ru/analytcs-and-comments/analytcs/rossiya-na-blizhnem-vostoke-delayte-s-nami-i-ostanetes-soboy/>

¹⁶ . <https://cyberleninka.ru/article/n/tsifrovaya-diplomatiya-mid-rf-v-stranah-arabskogo-mira/viewer>

¹⁷ . <https://ru.valdaiclub.com/a/highlights/vozvrashchenie-rossii-na-blizhniy-vostok>

¹⁸ . https://www.ng.ru/editorial/2022-07-25/2_8495_red.html

¹⁹ . <https://www.vestnik.mgimo.ru/jour/article/view/719/704>

²⁰ . <https://besacenter.org/russian-soft-power-middle-east/>

²¹ . https://www.researchgate.net/publication/336103020_Russia's_Public_Diplomacy_in_the_Middle_East

²² <https://www.cnbc.com/2018/05/08/young-arabs-now-prefer-russia-over-the-us-as-a-partner.html>